

opstel

REFLECTEREN OP HET OPSTEL

Eind 1983 publiceerde Henk Lammers een theoretisch artikel over de mogelijkheden en beperkingen van taalbeschouwing als middel ter vergroting van de taalvaardigheid.¹ Hij definieert taalbeschouwing als een gestuurde vorm van reflectie die zich kan richten op het taalsysteem, het taalgebruik of de taalgebruiker.

In een vervolgartikel vraagt hij zich af welke theoretische mogelijkheden in de praktijk gerealiseerd kunnen worden.² Hij verwijst naar enkele concrete lesideeën, onder meer naar de doctoraalscriptie van Ans Buys Kijken naar jezelf, reflectie in het moedertaal-onderwijs³. Ans Buys is lerares Nederlands aan een havo-top, klas 4 en 5 van de havo. Ze is geïnteresseerd in het onderzoek naar taalvaardigheden. Haar interesse is gegroeid vanuit de praktijk waarin de taalgebruiker, de leerling centraal staat. Kennis die leerlingen gebruiken als uitgangspunt voor het vergroten van hun communicatieve vaardigheden. Concreet betekent dat: nagaan in hoeverre reflectie op eigen communicatief handelen leidt tot verbeteren daarvan. Tijdens haar studie taalbeheersing werd ze gestimuleerd meer systematisch naar die praktijkervaringen te kijken. In haar doctoraalscriptie legde ze een aantal van haar lessenseries vast, waarvan er achtereenvolgens twee in Moer verschijnen. In dit nummer de lessenserie over opstel-schrijven en in Moer 1984/4 de thematische opgezette lessenserie getiteld: taalvaardig zijn.

Wat vooraf ging

In 1976 kreeg ik, na vijf jaar leservaring in het lbo, mijn eerste examenklas havo. Ik was net geslaagd voor het MO-A-diploma en voelde me tamelijk onzeker tussen de drie collega's Neerlandici met een eerste-graadsbevoegdheid. Tijdens het eindexamen moesten mijn havo-5-leerlingen even-

als nu een tekst met vragen en een opstel maken. Voor dat laatste onderdeel waren oude examen-opgaven aanwezig om te 'oefenen'. Elke maand liet ik de klas een opstel maken, corrigeerde me suf, gaf wat tips voor verbetering en liet me vervolgens enkele goed gelukte voorlezen. Op dezelfde manier had ik het ook geleerd, herinnerde ik me. De werkwijze beviel me echter slecht. Er ging

TJÉ... EIGENLIJK TOCH BEST GOED, OP DE SPELFOUT EN DIE KOMMA DAN NA, WAT IK GESCHREVEN HEB.

veel tijd in zitten en ik zag weinig verbetering bij individuele leerlingen: vieren bleven vieren.

Na dat eerste jaar maakte ik met behulp van stencils over opstel-schrijven uit mijn MO-opleiding, die weer gebaseerd waren op procedureregels van Drop en De Vries, een werkwijze-schema voor leerlingen. Ik eiste dat iedereen het op die manier zou proberen, liet zelfs al het gebruikte kladpapier mee inleveren. En jaar later schakelde ik leerlingen in bij de beoordeling van elkaars opstellen. Het geven van commentaar op werk van klasgenoten was blijkbaar erg moeilijk. De reacties bleven veelal beperkt tot: *'Best een leuk opstel'* of in een gunstiger geval: *'Ik vond het interessant om te lezen alleen viel het einde me tegen'*.

In 1979 gaf ik de leerlingen een hulpmiddel bij de opstelbeoordeling: een schema waarin ik een aantal punten had opgenomen die bij de bekritiserende aan de orde moesten komen. De achterliggende gedachte bij de opzet van dat beoordelings-schema was dat leerlingen op den duur misschien ook wel hun eigen opstel zo zouden gaan bekijken en verbeteren. Vanaf het moment dat leerlingen 'recensies' schreven op elkaars werk, heb ik die ook zelf beoordeeld. De behaalde cijfers telde

ik bij de andere schrijfopdrachten die deel uitmaakten van het schoolonderzoek⁴. De oefenopstellen, die inmiddels in aantal gehalveerd waren, beoordeelde ik ook, maar dat punt zag ik meer als een diagnose en het bleef daarom buiten beschouwing bij de vaststelling van het gemiddelde schoolonderzoek-cijfer⁵.

In het schooljaar 1980/1981, toen ik ondertussen bij mijn eigen studie wat meer had nagedacht over de rol van reflectie bij het verbeteren van taalvaardigheden, heb ik de cursus opstel-schrijven voor leerlingen duidelijker vanuit die achtergrond gepresenteerd. Voorafgaande aan het uitwisselen van 'recepten: hoe schrijf ik een opstel', heb ik een aantal opdrachten opgenomen die de leerlingen aan het nadenken zetten over hun eigen taalvaardigheden.

Naast de hierboven beschreven ontstaansgeschiedenis van deze cursorische lessenserie, heb ik vanaf het begin ook jaarlijks details veranderd in de formulering van bijvoorbeeld het beoordelings-schema en heb ik regelmatig andere voorbeelden van leerlingen erbij gebruikt. Hieronder laat ik zien hoe de cursus opstel-schrijven er in dit schooljaar uitzag.

Hoe leerlingen opstellen leren schrijven

Het landelijk centrale eindexamen havo bestaat uit het beantwoorden van vragen bij een tekst en het schrijven van een opstel⁶. Hoewel ik niet zo gelukkig ben met de keuze van deze onderdelen, wil ik de leerlingen zo voorbereiden dat ze met een gerust hart naar het examen kunnen gaan. Wat ik wil is in zo min mogelijk lessen een zo efficiënt mogelijke examentraining opzetten. Voor beide examenonderdelen, opstel en tekstverklaring, schreef ik een cursorische lessenserie. Bij het samenstellen van de cursus opstel-schrijven heb ik gebruik gemaakt van mijn ervaringen bij het maken van opstellen, de ideeën over reflectie van Henk Lammers, bij wie ik werkgroepen taalbeheersing volgde tijdens mijn doctoraalopleiding en indirect van de theorie van Drop en De Vries met betrekking tot procedureregels. Het lesmateriaal wat ik voor leerlingen ontwikkel zet ik op stencil. Het belangrijkste gedeelte⁷ van de cursus opstel-schrijven volgt hieronder.

Het schrijven van opstellen

(een verplicht examenonderdeel)

Een serie lessen om hier verbetering in aan te brengen.

Taalreflectie

De bedoeling hiervan is dat je kritischer gaat staan ten opzichte van je eigen taalgebruik en dat je zelf methoden ontdekt om verbetering aan te brengen in je taalvaardigheden met name je schrijfvaardigheid.

- 1 Noteer enkele (ca 5) positieve en negatieve eigenschappen van jezelf (niet om voor te lezen). Begin steeds met *ik*.
- 2 Zet achter elke eigenschap of je *zelf* vindt dat je zo bent of dat voornamelijk anderen dat zeggen. Misschien is beide het geval.
- 3 Hoe kom je aan die eigenschappen denk je? (geërfd, aangeleerd thuis, ergens anders)
- 4 Welke van die eigenschappen wil je veranderen/verbeteren? Is het je al eens gelukt een eigenschap bewust te verbeteren?
- 5 Hoe pak je dat verbeteren aan? Kies een eigenschap uit en schrijf een recept ter verbetering.
- 6 Een onderdeel van jezelf is je taalvaardigheid. Welke vier taalvaardigheden worden onderscheiden?
- 7 Noteer positieve en negatieve aspecten van je taalvaardigheden. Bijvoorbeeld: ik kan goed luisteren; ik kan niet zo goed voorlezen.
- 8 Zet achter elk van die aspecten of je dat voornamelijk zelf vindt of dat anderen dat zeggen.
- 9 Hoe kom je aan dat goed of minder goede beheersen van die vaardigheid? (geërfd, aangeleerd)
- 10 Is het je al eens gelukt een van je taalvaardigheden bewust te verbeteren? Welke, wanneer, hoe?
- 11 Wij proberen in deze lessenserie verbetering aan te brengen in onze schrijfvaardigheid en wel in een spe-

cifiek onderdeel: het opstel-schrijven: een verplicht examenonderdeel.

- 12 Schrijf voor jezelf een recept voor het schrijven van een examenopstel. Je moet ca 500 woorden op papier krijgen in maximaal 3 lesuren. Vergelijk de opdrachten met de gestencilde examenopgaven. Vergelijk in groepen de recepten en breng in het recept van jezelf verbeteringen aan. Aan sommige opmerkingen van anderen heb je niets!! Waarom eigenlijk niet?

Mijn recept⁸

Heb je opstel-schrijven geléerd zoals je ook lopen stapje voor stapje leerde? Of schreef je de eerste keer een opstel zonder dat je je daarvan bewust was, zoals je ook liep voor je er erg in had? Als we over deze vragen praten, krijgen we waarschijnlijk verschillende antwoorden. Iedereen leert zeker voor een deel op zijn eigen manier. Vergelijk bijvoorbeeld de recepten van vraag 12 hierboven.

Ook ik zal niet de pretentie hebben een schema voor het schrijven van een opstel te geven dat bij ieder van jullie succes garandeert. Ik kan hooguit een suggestie geven voor degenen bij wie eigen pogingen mislukken en wel eens een andere weg (aan mijn hand) willen bewandelen. De suggestie betreft het schrijven van een zakelijk opstel, dus niet het schrijven van een verhalende, meer creatieve opdracht.

Het geven van tips voor het schrijven van een verhalende opdracht is erg moeilijk. Waarom denk je?

Ik kies voor de B-opdracht⁹: 10 titels waaruit ik mag kiezen.

Ik verdeel mijn tijd aldus:

Lees dit schema met in je hoofd (en op papier): hoe zou ik het aanpakken. Geef kritiek/suggesties.

1	voorlopige titelkeuze (twee)	5 minuten
2	materiaal verzamelen bij beide titels	
	I brainstorming	20 minuten
	enkele minuten per titel	
	II aanvulling gebrainstormde materiaal	
	— vragen stellen bij titel (wie, wat, waar, wanneer, hoe, waarom, waarmee, etc.)	
	— vakgebieden raadplegen	
3	definitieve titelkeuze afhankelijk van verzameld materiaal	5 minuten
4	doel en publiek bepalen van het opstel	5 minuten
	dit schrijf ik ook op, om te voorkomen dat ik de opdracht uit het oog verlies	
5	rangschikken, ordenen, selecteren, schema maken, alinea-indeling vaststellen, relatie inleiding/slot bekijken	25 minuten
6	kladopstel schrijven	60 minuten
7	corrigeren op spelling, stijl, uiterlijke verzorging aanbrengen	15 minuten
8	overschrijven in het net en laatste correctie	45 minuten
totaal		180 minuten

Hoe beoordeel je een opstel?

Omdat ik denk dat je door het beoordelen van anderen opstellen ook kritischer ten opzichte van je eigen opstellen zult staan, stimuleer ik oefening in het beoordelen.

Jullie examenopstellen worden dit jaar analytisch of globaal beoordeeld. Wat betekent dat?

Analytisch beoordelen betekent dat één docent je opstel op verschillende punten bekijkt en beoordeelt, bijvoorbeeld of het aansluit bij de titel, of het logisch opgebouwd is, of het taalgebruik op 'havo-niveau' is. Lettend op verschillende onderdelen bepaalt die éne docent je eindcijfer.

Globaal beoordelen betekent dat meerdere docenten (minimaal drie) onafhankelijk van elkaar je opstel een keer doorlezen en een 'indrukcijfer' geven. Die cijfers worden gemiddeld en zo ontstaat je eindcijfer. Beide systemen hebben voor- en nadelen, die ik desgewenst mondeling wil toelichten. We gaan nu zelf zowel analytisch als globaal beoordelen.

Analytisch beoordelen doe je met behulp van een beoordelingsschema. Er zijn er talloze, onderstaand lijkt me bruikbaar voor jullie.

Kritiek op het opstel **titel**
van **auteur**
door **beoordelaar**

.....

Uiterlijke verzorging: **onderscheid inleiding—kern—slot** (regels aangeven), **alineaverdeling**, **hoeveel totaal**; **bladspiegel**, **marge links/rechts**; **handschrift**; **lengte**.
Spelling: **interpunctie** (punt, vraagteken, aanhalingstekens, komma, punt-komma, dubbele punt, apostrofe, deelteken); **spelfouten met betrekking tot meervoud zn's, werkwoordsvormen, tussenklanken, hoofdletters, enz.**

Steeds regel en verbetering aangeven; niet in het opstel zelf!

Stijl: **welke zinnen lopen niet goed?** (ingewikkelde zinnen, gedachtensprongen, foutieve samentrekking van zinsdelen, foutieve werkwoordstijden, verbindingswoorden of verwijfswoorden)

Inhoud: **beantwoordt het aan de titel?** **formeel het doel en vergelijk dat met de titel;** **voor wie is het opstel geschreven (publiek)?**; **reconstrueer het schema, hoe is de relatie inleiding/slot?** **is de inleiding echt een inleiding en het slot echt slot?**

Eindconclusie: **geef een opsomming van uitspringende positieve en negatieve punten en formuleer je eindconclusie.**

Globaal beoordelen gaan we ook gezamenlijk proberen. Het is mijns inziens noodzakelijk daarvoor enkele keren analytisch beoordeeld te hebben. Op de volgende pagina's volgt een voorbeeld van twee opstellen van leerlingen¹⁰ van vorig jaar met daarop volgend de kritiek van een klasgenoot aan de hand van bovenstaand beoordelingsschema.

De leerlingen kregen als opdracht een keuze te maken uit de titels van 1981 (eerste tijdvak). Dit opstel *Kinderen, ja of nee?* is een zogenaamde A-opdracht. Daarbij worden bij de opdracht een aantal citaten gegeven over het onderwerp. De

bedoeling is dat de kandidaat enkele aspecten die in de citaten gegeven worden, betreft in het opstel.

Kinderen, ja of nee?

1 Het lijkt wel of iedereen antwoort met deze vraag:
Tal van discussies, interviews en lezingen worden aan deze vraag gewijd.

5 Ieder moet het voor zichzelf uitmaken; wel of geen kinderen maar denk dan wel na.
Wees kritisch waarom je wel of geen kind neemt

Er zijn verschillende antwoorden op de vraag wel of geen kinderen.

10 Echter moet men wel nadenken over wat men zegt
Zeg je bijvoorbeeld ja, dan zul je er niet aan denken dat zo'n kind een goede opvoeding

moet krijgen en niet de eerste vijf jaar van zijn leven in een crèche moet doorbrengen.

5 Je neemt een deeltijdbaan of je regelt met je (partij) partner door wie en wanneer het kind verzorgd wordt.

Over de hoeveelheid van het aantal kinderen is een theorie ontstaan.

20 Vroeger hadden de sociaal zwakkeren grote gezinnen.

De mensen met hoge inkomens hadden kleine gezinnen.

Dit feit schijnt zich nu omgekeerd te hebben.

25 Sociaal zwakkeren hebben kleinere gezinnen en de hogere inkomensgroep heeft nu in het algemeen drie of vier kinderen per gezin.

Hoe komt dit?

Je zou zeggen: Een goed inkomen staat borg voor genoeg geld om je kinderen te laten studeren.

30 Vroeger hadden de sociaal zwakkeren grote gezinnen maar dan speelde het inkomen geen rol, of toch?

35 De kinderen brachten geld in het laatje

Een ander argument is het dogmatisme wat aan de vraag: kinderen ja of nee?

verbonden is.

40 Een meisje schijnt een geboren moeder te zijn. Ik denk dat als hier in het verleden anders over gedacht was, er niet zo'n grote gezinnen geweest waren.

Het katholieke geloof speelde daarin ook een grote rol

- 45 Je zou kunnen stellen een interessante baan
of een kind.
Wat is voor jou belangrijker?
Een combinatie van beiden is niet goed voor
kinderen.

- 50 Voor de opvoeding van kinderen moet je
minstens 15 jaar opzij zetten

Sommigen vinden het epistichisch als je zegt:
Nee ik wil geen kinderen of hooguit één.

- 55 Dat moet je toch voor jezelf uitmaken, het lijkt
me trouwens helemaal niets als je een kind
neemt omdat het zo hoort.

Waarom wordt de angst voor de toekomst gekoppeld
aan het feit dat je geen kinderen wilt.

Waarom wordt er zo geticht?

- 60 Als je het nu eenmaal goed met zijn tweeën
luikt vinden en een prima baan hebt.
Je moet zelf je leven bepalen.

Het opvoeden van kinderen is een levensstap
waar je niet zo licht tegen aan moet kijken.

- 65 Je vooruit een kind en dit moet op de juiste
manier gebeuren, dan moet je dit ook zelf
doen en er tijdelijk je baan voor laten
staan.

- 70 De grote vrijheidsdwang wordt door kinderen
beperkt dat moet je niet ongeten

Bovendien moet een kind uit liefde geboren worden
en met liefde verzorgd worden.

Als je ongewenst zwanger raakt en je bent nog
niet aan een kind toe, laat het dan niet
komen of beter nog voorkom het.

- 75 Daar zijn middelen genoeg voor.
Er zijn genoeg voorlichtingsbureaus en opvangkra.

Al met al kan je tot de conclusie dat een

kind op de wereld zetten verantwoordelijkheid

- 80 en zorg met zich meebrengt.

Als jij en je partner dan voor het ouder-
schap kiezen, zal dit geen problemen

- 83 opleveren.

Kritiek op het opstel: Kinderen, ja of nee?
van: Brigitte Reuten
door: Marie-Josée Ran.

*. Libertaire verzorging:

Het onderscheid tussen de inleiding, de kern en
het slot vind ik niet goed aangegeven. Ik denk
dat Brigitte er beter aan doet om alleen tus-
sen de inleiding, de kern en het slot een regel-
open te laten in plaats van tussen elke alinea.
Je krijgt dan een duidelijker beeld/overzicht van
het geheel. Verder vind ik dat als ze inspringt,
zoals ze in de eerste zin heeft gedaan, hier ook
op moet gaan of het in het geheel niet moet
doen.
Ikzelf vind het wat verwarrend dat ze vaak op
een nieuwe regel begint terwijl ze nog wel in de
zelfde alinea zit.

Hoewel ze, zowel links als rechts, een marge heeft
aangehouden vind ik het alomtig gedaan. Als je
er dan toch aan denkt dan het dan goed en
netjes aan elke kant eenzelfde ruimte overen
niet links een klein stukje en rechts bijna een
halve bladzijde.

Ik denk dat het in haar voordeel werkt als ze
deze dingen in acht neemt (wat ik beschrijf,
want Hanna heeft ze in zijn kritiek ook aan-
gehaald). Je krijgt dan namelijk een veel over-
zichtelijker bladzijde en een duidelijkere in-
leiding.

Ik vind het handschrift wat verwarrend (d.w.z.
dat ze dingen vaak op elkaar schrijft waardoor
het wat moeilijk te lezen is): voorbeelden:

- * regel 22: inkomen \Rightarrow o' licht op o' doordat de mer
beide geschreven is.
- + regel 43: geloof \Rightarrow o' te dicht op de 'f'
- + regel 36: argumenten hier is de letter 'n' onduidelijk
geschreven dit komt overigens welter voor:
- + regel 1: enmoog
- + regel 78: combinatie
- + regel 51: minstens
- + regel 72: met \Rightarrow het lijkt wel of er niet staat
- + regel 75: voorkom
- + regel 76: middelen
- + regel 78: kom \Rightarrow het lijkt wel of er kan staan
- De lengte van het opstel was voldoende, volgens
mijn berekening waren het 519 woorden.

* Spelling:

- * In de titel: na „kinderen“ een komma (je moet die
titel altijd letterlijk overnemen)
- + regel 33: „dan“ veranderen in „een“ (het gaat immers
over vroeger), hoort misschien wel bij daarbij fouten
- + regel 51: het getal „15“ moet voluit geschreven worden
- + regel 53: Nee ik wil geen kinderen of hooguit één
 \Rightarrow het geheel moet tussen aanhalingstekens, en even-
tueel een komma na „nee“.

Verder vergeet ze nogal eens kleine dingen (punt aan
het einde van een zin) voorbeelden:

- + regel 7, regel 10, regel 44, regel 51, regel 70.

Styl:

Ik vind dat het opvalt dat Brigitte in haar opstel heel vaak opzienzakkende zinnen neerschrijft. Ze probeert niet om het betoog vloeiend te laten lopen. Ik zal hieronder enkele voorbeelden daarvan aangeven. Het wil dus niet zeggen dat het fout is wat zij neerschrijft, maar toch denk ik dat als ze de zinnen meer op elkaar laat volgen het geheel duidelijkker wordt.

Voorbeelden:

zin 1 en zin 2 (regel 1/44): Als je als ze leest staan ze eigenlijk los van elkaar terwijl ze wel degelijk wat met elkaar te maken hebben (de tweede zin is namelijk een bevestiging van de eerste). Je zou het ook zo kunnen schrijven:

Het lijkt wel of iedereen omhoog zit met deze vraag. Er worden namelijk tal van discussies, interviews en lezingen aan deze vraag gewijd. Of:

+ regel 2/44: Ook deze zinnen hebben wel degelijk met elkaar te maken. Regel 43-44 is namelijk een voorbeeld van het voorafgaande. Maar dat blijkt niet uit haar zinsvorming.

De zinnen en nog meer in, ze moet zelf maar eens proberen ze te vinden door leer je denk ik beter van dan wanneer ik ze hier allemaal één voor één neem.

Waarom zijn er veel zinnen die niet kloppen? Ik besloot daarom zinnen waar dingen staan beschreven die "niet/niet waar" zijn.

Voorbeelden:

+ regel 65/46: Je begint ... laten staan om ik heb hier lang over na gedacht maar ik snap niet waar het opsluit.

+ regel 69/46: De grote ... niet vergeen om ik begrijp wat ze hiermee bedoelt maar ze zegt het verkeerd, want de onzijdigheid wordt niet beperkt in tegen-

stelling. Misschien wordt hij zelfs groter, je hebt alleen die "onzijdigheid" niet meer (de drang kan er dus nog wel zijn).

+ regel 73/46: Als je ... voorkom het om makkelijk gezegd vind ik, als het allemaal zo simpel lag als jij hier neerschrijft waarom zijn er dan nog zoveel ongehuisde moeders?

+ regel 86/46: Een ander ... verbanden is? op het woord "diegenen", ja, volgens mijn woordenboek betekent het "leestelling" maar waarom ze dat nu gebruikt is me niet helemaal duidelijk (En bovendien klopt de zinsbouw ook niet, na "wel" ontbreekt het "woord" dat).

Ook vind ik dat Brigitte in haar opstel nogal eens dingen dubbel zegt/herschreeft:

Voorbeelden: regel 5, regel 54, regel 62.

+ En: regel 15, regel 45, regel 60/61: al is het met andere woorden, toch komt ze steeds op hetzelfde terug.

* Inhoud: (zie het hieraan voorafgaande)

Ondanks mijn twijfel over de inhoud kan ik niet ontkennen dat het opstel aan de titel beantwoordt.

Doel: ik denk dat ze met dit opstel de lezer duidelijk wil maken dat een rector voor zichzelf

moet kiezen of ze kinderen nemen ja of nee. (Ze houdt dit zowel in de inleiding, in de kern als in het slot aan).

De volgende vraag is: Rekenvervoer het schema of met andere woorden licht of er een lijn in het opstel zit?

Ik vind dat erg moeilijk om te zeggen, want zoals ik al eerder heb gezegd vind ik de zinnen vaak onvermengenbaar en ik vind dat er weinig lijn in zit (hoewel het ook nog kunnen). Wel kan ik zeggen dat ze het opstel schrijft aan de hand van het beantwoorden van enkele vragen, voorbeelden:

+ Kern: regel 28, regel 38, regel 47, regel 59.

Op die vraag in regel 59 geeft ze overigens niet eens een antwoord.

De inleiding vind ik wel goed begonnen (regel 1/44) behalve dan de stijl. Echter begint zij vlak daarna ineens op het feit dat ieder het voor zichzelf uit moet maken. (een goed voorbeeld van een samenhangend geheel)

Ook het slot zit ze in elkaar. Het bestaat namelijk uit 2 twee lange zinnen (1ste r. 73/46-80) (2de r. 81/46-83) terwijl deze zinnen wel degelijk verband houden met elkaar. Ze zou bijvoorbeeld voor de tweede zin (regel 81/46-83) het woord "maar" kunnen zetten en het woord "dan" weg kunnen laten, dan zou het er al veel beter uitzien.

* Eindconclusie:

+ negatieve punten: sommige bloespiegel

leuke zinnen waardoor er een on samenhangend geheel ontstaat weinig inhoud door de herhalingen.

+ Positieve punten: spiegel beantwoordt aan de titel erg weinig spelfouten goede lengte

* Tip:

Ik denk dat Brigitte er goed aan doet om de kritiek die bij haar opstellen staat in acht te nemen. Voorbeeld:

* de sommige bloespiegel had immers al niet meer gehoeven want ik had al dat ook al in zijn kritiek staan.

P.S.: Ik heb nog een spelfout ontdekt:

+ regel 41: de n -> moet zulke zijn want ze is gebruikt je alleen voor enkelvoud

Na de voorbeelden geeft het leerlingenstencil een vijftigtal zinnen uit opstellen van eindexamenkandidaten van het voorafgaande jaar. In groepjes worden deze zinnen bekeken en herschreven. Elke leerling schrijft in de loop van het laatste jaar drie opstellen. De eerste keer wijs ik iemand aan die kritiek geeft, de tweede keer vormen ze zelf paren en ruilen en de laatste keer geven ze zich

zelf kritiek. Het geven van zelfkritiek roept altijd weerstand op: 'Als ik het beter kon zou ik het wel beter gedaan hebben.' Ik hou vol dat het juist om die zelfkritiek gaat en ondanks de protesten vooraf, voldoet iedereen aan de opdracht met vaak verrassend resultaat.

Ik geef zowel op de opstellen als op de kritiek commentaar. Daarnaast verzamel ik foutieve zinnen uit elke opstelserie, zet ze op stencil en bespreek die vervolgens met de klas, evenals een aantal algemene opmerkingen over bijvoorbeeld opbouw, publiekgerichtheid, begin of afsluiting. Naast de analytische beoordeling laat ik in elke klas ook een drietal opstellen globaal beoordelen door elke leerling. Hierna volgt een klassikale discussie over hoe de gegeven cijfers tot stand komen.

Totaal besteed ik ca acht lesuren aan deze cursus: vier lessen voorbereiding, drie lessen nabespreking van gemaakte opstellen en een lesuur voor de globale correctiemethode. Het vorig schooljaar leidde de cursus opstel-schrijven tot een meer thematische lessenserie over taalvaardig zijn en reflectie. Ik kom daar op terug in *Moer 1984/4*. Het is misschien overbodig op te merken dat de inhoud van de geschreven opstellen dikwijls de aanleiding vormt tot een discussieles.

Mijn bedoeling met de cursus opstel-schrijven

Zoals ik eerder al opmerkte, wil ik mijn leerlingen in enkele lessen zo voorbereiden dat ze met vertrouwen naar het examen gaan en dat ze op dat moment ook in staat zijn een voldoende prestatie te leveren. Met de cursus opstel-schrijven was mijn bedoeling dus primair: voldoen aan de eisen die gesteld worden tijdens het examen.

Deze eisen zijn echter uiterst vaag. Al vanaf 1973 maakt de CVO (Commissie Vaststelling Opgaven VWO—HAVO—MAVO) bij de bindende normen voor de beoordeling van het schriftelijk examenwerk Nederlands, deze opmerking over het opstel: 'Voor dit onderdeel geldt ook dit jaar wat is meegedeeld in de circulaire AVO 73-73 van 16-11-1973: de verplichte tweede correctie is vervallen; de leraar-examinator stelt het cijfer vast' (CVO 1982: 2). De betreffende circulaire raadt dringend aan bij de opstelbeoordeling het oordeel te vragen van een of meer andere leraren Nederlands aan de school, alvorens het oordeel vast te leggen. En daar blijft het dan bij. In een latere circulaire AVO 73-84 van 14-12-1973 wordt een

eerste uiteenzetting gegeven over de globale beoordeling. Er wordt opgemerkt dat de beoordelaars zich dienen te houden aan enkele, niet met name genoemde, procedurevoorschriften. Met andere woorden: de criteria waaraan mijn leerlingen moeten voldoen, willen ze een voldoende halen voor een havo-eindexamen, kan ik zelf bepalen. Bij de bespreking van het beoordelingsschema in de cursus opstel-schrijven, kom ik op die criteria terug.

De tweede doelstelling die ik met deze cursorische lessenserie voor ogen heb, is wezenlijker in mijn opvattingen over taalvaardigheidsonderwijs. Met behulp van de kritiek die leerlingen schrijven op opstellen van klasgenoten en zichzelf, wil ik ze een handvat geven om te reflecteren op andere, ook niet-schoolse stelprodukten, met name op datgene wat ze zelf schrijven. Ik hoop dat ze kritischer zullen staan ten opzichte van hun eigen schriftelijke taalvaardigheid en een methode ontdekken om na die beoordeling ook verbeteringen aan te brengen als dat gewenst is. Tenslotte hoop ik dat voor sommige leerlingen bepaalde aspecten uit het in de vorige paragraaf weergegeven opstelschema overdraagbaar zijn naar andere schrijfsituaties. Bij mezelf heeft dat schema die functie zeker gehad.

Ervaringen met deze lessenserie

In de inleiding bij deze paragraaf over opstel-schrijven heb ik gezegd niet gelukkig te zijn met het onderdeel opstel in het eindexamen havo. Met de cursus zoals ik die nu heb opgezet kan ik echter in betrekkelijk weinig tijd de noodzakelijke examenvoorbereiding geven en daarnaast aan een wezenlijke doelstelling van mijn taalvaardigheidsonderwijs werken: het reflecteren op eigen taalvaardigheden. De inleidende vragen in het schema plaatsen de opsteltheorie al in dat kader. Het klassikaal uitwisselen van 'recepten', ik laat er meestal enkele op het bord schrijven, heeft altijd de aandacht van de leerlingen. Ik denk dat het na de meer algemene reflectie-opdrachten de volgende stap is in het expliciete leren van deze cursus: de leerlingen staan stil bij het proces dat moet leiden tot het eindproduct: het opstel. Een aantal stappen in mijn opstelschema zijn leerlingen meestal niet bekend. Ik denk bijvoorbeeld aan punten als publiek en doel.

Nu komt het bij het examenopstel maar af en toe voor dat expliciet aangegeven staat voor wie er

geschreven moet worden, en dat bepaalt ook onder meer mijn twijfels met betrekking tot de normale functionaliteit, maar ondanks dat vind ik dat leerlingen zich die vraag moeten stellen om de eenvoudige reden dat er in niet-schoolse situaties wel altijd vóór of áán iemand geschreven wordt. Het spreekt voor zich dat de vraag naar de bedoeling van het opstel gesteld wordt om ervoor te zorgen dat leerlingen geen andere richting opgaan dan de examenmakers vragen.

Niet alle leerlingen maken hun opstel volgens een tevoren vastgesteld recept. Dat eis ik ook niet. *Schema: 'Ik heb geen schema gemaakt want ik vind dat tijd verknoeien en de tijd heb ik hard nodig.'* Frank

Zowel met analytisch als met globaal beoordelen wil ik de leerlingen in aanraking brengen. Ik laat ze pas globaal beoordelen als ze minstens één keer een analytische beoordeling hebben gegeven op een opstel van een klasgenoot. Meestal geef ik voor de globale beoordeling drie à vier opstellen van het vorige examen die duidelijk verschillend van niveau zijn. De leerlingen die ze het laagst en het hoogst beoordelen, vertellen aan de rest hun argumenten daarvoor. Deze zijn uitgangspunt voor een klassikale discussie over de factor subjectiviteit in de vaststelling van eindcijfers als deze. Door meerdere opstellen globaal te beoordelen, hoop ik ze ook een kijk te geven op het niveau, wat dat ook moge zijn, van eindexamenopstellen. Het beoordelingsschema (zie hiervoor) heb ik opgezet omdat ik denk dat leerlingen behoefte hebben aan concrete criteria bij het beoordelen.

Een probleem bij het bekritisieren van elkaars opstellen is elk jaar weer dat beoordelaars bijvoorbeeld goed lopende zinnen in het opstel, in hun commentaar trachten om te zetten in een stijl die naar mijn idee slechter is dan het origineel. Hierover maak ik dan een opmerking die weer uitgangspunt is bij de bespreking tussen opstelschrijver en de beoordelaar. In het algemeen vind ik dat het beoordelingsschema leerlingen uitnodigt om een serieuze recensie te schrijven. De gegeven beoordelingscriteria breiden ze regelmatig zelf uit. Omdat het bekritisieren van elkaar op deze manier voor leerlingen iets totaal nieuws is, heb ik enkele voorbeelden van het vorig examenjaar op stencil erbij gegeven. Het bekijken van die voorbeelden draagt naar mijn idee impliciet bij tot een betere reflectie op het eigen werk straks, tot een attitude die ook buiten schooltijd blijft bestaan.

Het moeilijkste van de hele lessenserie vinden de leerlingen het geven van zelfkritiek en terecht denk ik. Toch sta ik, na het commentaar wat ik ertegen krijg als ik de opdracht geef, altijd weer verrast van de resultaten¹. De vraag blijft natuurlijk in welke mate het signaleren van eigen fouten leidt tot verbetering. Als ik naar mijn eigen leerlingen kijk, constateer ik wel dat, naar ik meen dankzij deze didactiek, minder echte diepe onvoldoendes vallen dan voorheen.

Het is uiteraard moeilijk te zeggen in hoeverre elke leerling gebaat is bij deze aanpak. Het is voor mij een manier waar ik in geloof en die voor een deel natuurlijk ook daardoor al werkt.

Ik sluit deze eerste lessenserie af met enkele citaten uit recensies die leerlingen op hun *eigen* opstel schreven. In het beoordelingsschema worden deze hoofdcategorieën onderscheiden: uiterlijke verzorging, spelling, stijl, inhoud en eindconclusie. Ik zal van elke categorie enkele voorbeelden geven.

Uiterlijke verzorging:

Goede indeling: inleiding, kern, slot (alleen had er tussen kern en slot ook een regel wit gemoe- ten). De regels zijn goed aangegeven. De 7 alinea's laten hier en daar kwa opbouw nog wat te wensen over. Zo is bijvoorbeeld alinea 2 slechts één zin. Het handschrift is niet om over naar huis toe te schrijven, maar daar kan ik niks aan doen, hoewel dat krassen wel vermeden mocht worden. De marge is links beter dan rechts, maar toch niet echt slecht. De lengte schat ik op plm. 500 woorden. Ruud

Spelling:

Na enkele keren mijn opstel doorgelezen te hebben ben ik niet in staat om enige spellingsfouten te ontdekken. Misschien doordat ik ze zelf gemaakt heb lees ik er over heen, want ik kan me haast niet voorstellen dat er geen inzitten. Eén ding is me nog niet helemaal duidelijk: in regel 78 staat een dubbele punt en daarachter komt nog een zin. Mijn vraag is of ik deze inderdaad zoals ik gedaan heb met een hoofdletter moet beginnen. Hé, wacht even, nee ik moet geen hoofdletter gebruiken want ik geef niet iets letterlijks weer (zo is het toch) dus: regel 78 – na dubbele punt 'ik' met kleine letter. Marie-Joset

Stijl:

Sommige zinnen kunnen bij elkaar getrokken

worden door er een verbindingswoord tussen te stoppen.

In regel 33: ... die ik grappig vond en de anderen niet.

In regel 50: ... en ik voelde me gelukkig.

In regel 80: ... en een meisje in de oorlog.

Als je de verbindingswoorden weglaat, stoort het niet maar met de verbindingswoorden leest het verhaal gemakkelijker. Het klinkt dan niet zo sturend.

In regel 46: ... twee bij twee. Hier moet het woordje meter achter.

Ik heb nogal grote tijdsprongen genomen. Dan weer heb ik het over: De volgende dag (regel 26 en 92) en dan: Op een avond (regel 86 en 63) en dan: Eerste paar jaren (regel 79). Esther

Regel 8: aangeslaan moet aangeslagen zijn.

Regel 24: zin loopt niet goed, beter: 'Ik lig ook al een kwartier achter op mijn schema.'

Regel 27: beter: 'Dat is natuurlijk ... etc.'

Regel 29: beter: 'Plotseling moest ik remmen.'

Regel 37: liever geen afkortingen in een opstel.

Algemene opmerking: er worden teveel uitroepwoorden gebruikt als: nou ja, afijn, och, oh jee. De tijd moet beter in de gaten gehouden worden (bij regel 39-40 gaat het over in de verleden tijd).

Akky

Ontzettend moeilijk te bekritisieren. Ik schrijf soms lange zinnen, meestal korte. Ik val van de ene verbazing in de andere. Opbouw: terras, drankje, etentje, praatje, taxi, zee, strandhuisje, 8 seizoenen, verdwijnen.

Regel 12: een plas water. Je zou ook neer kunnen schrijven een pierenbad maar dat maakt het misschien formeel.

Regel 52: dit is een prachtige zin een onbekende bekende man. Persoonlijk onbekend maar via zijn boeken bekend.

Regel 63: zittend op de bank in slaap vallen is misschien duidelijker. Brigitte

Inhoud:

Inhoud: Het opstel beantwoordt wel aan de titel er wordt duidelijk aangegeven hoe ik over de kerk denk, en dat je gelooft in de kerk of dat je geloof ook ergens anders (op een ander gebied) kan uiten.

Inleiding: Vragen worden gesteld over de factoren die 'n rol spelen in de achteruitgang van de kerkbezoeken.

Kern: In de kern vertel ik mijn mening over de kerk, wat ik vind en wat de oorzaken zullen zijn dat de kerkbezoeken teruglopen.

Slot: Vertelt wat ik hoop wat de mensen in de toekomst zullen gaan doen zodat er een beetje vrede op aarde komt. Gerard

Verder zou ik het slot willen veranderen, een iets of wat meer op mijzelf gericht slot, omdat het hele opstel op me zelf is gericht. Het slot is een voorbeeld van de mensheid in het algemeen. Als ik het over zou schrijven, dan zou ik me beter moeten houden aan de in de inleiding gegeven 'opdracht'. Daar zeg ik namelijk dat naarmate de realiteit dichterbij komt de aantrekkingskracht afneemt, totdat deze geheel verdwijnt als het ideaal bereikt is, dit komt wel tot uiting in het stukje over m'n eerste verkering, maar niet bij het stuk over de 'zee'. Ik had er bij moeten zetten wat mijn verwachtingen waren: zou ik de aantrekkingskracht niet of wel verliezen? Ruud

Eindconclusie:

Ik zelf vind het best een goed opstel. Ik heb het snel geschreven. Een verhalend opstel kan ik in ieder geval beter dan een zakelijk opstel. Daar kan je in ieder geval dingen bij verzinnen. Het kan beter. Ik ben verschrikkelijk slordig, daardoor ook die dubbele woorden, maar dat zal altijd wel blijven. Dominique

Het is vrij moeilijk om op je eigen opstel kritiek te schrijven. Ik heb dit opstel dan ook al een tijdje geleden geschreven. Er moet minstens één week tussen zitten, anders wordt het veel te moeilijk om je eigen vers geschreven opstel te bekritisieren. Ik heb er héél veel van geleerd. Ik geloof dat dit een hele goede manier is voor het leren van opstellen schrijven. Akky

Waar ik een grote hekel aan heb is mijn eigen opstellen nalezen. Als ik ze schrijf, gebeurt dat in een roes. Alles vloeit er uit, als ik maar eenmaal begonnen ben. Maar als ik het nalees ben ik er al ontevreden over. Omdat mijn gedachten er dan al van af zijn geweest. De roes is weg, alsof een zeepbel uit elkaar spat. Jammer, want ik kan me schrijvend beter uitdrukken. Dus het doet er niet toe of ik nou rood word.

Positieve punten: Verzorgd, weinig fouten (hoop ik).

Negatieve punten: Nog te lange zinnen. Verder hoop ik dat mijn opstel in het geheel beschrijvend overkomt (in mijn vorige opstel had ik verhalend met zakelijk wat verwisseld). Achteraf viel de kritiek schrijven wel mee.

Maudy

Ik kan het maar beter opnieuw schrijven ... Maar ik weet gelukkig wat ik fout heb gedaan, ik ben vergeten te brain-stormen, of een schema te ma-

ken van de manier van opzet. Dat is de reden waarom het geheel wat rommelig in elkaar zit. Een positief punt vind ik wel dat ik me aan de titel gehouden heb, dat ik twee voorbeelden genomen heb en die verder uitgewerkt. Een punt vind ik heel moeilijk, maar als ik nu alleen kijk naar de spelling en de stijl zou ik een 6 geven (wel een dunne) voor het opstel op zich geef ik liever geen punt want ik vind het gewoon goed.

Ruud

Literatuur

Buys, Ans *Kijken naar jezelf. Reflectie in het moeder-taalonderwijs* Heusden 1983. Doctoraalscriptie Vakgroep Taalbeheersing Universiteit van Amsterdam
Lammers, Henk 'Taalbeschouwing en communicatieve competentie' in: *Levende Talen* nr 387, december 1983, p. 625-631
Lammers, Henk 'De praktijk van het taalbeschouwings-onderwijs' in: *Levende Talen* nr 388, januari 1984, p. 24-30

Noten

- 1 *Levende Talen* nr 387, december 1983.
- 2 *Levende Talen* nr 388, januari 1984.
- 3 Doctoraalscriptie Vakgroep Taalbeheersing Universiteit van Amsterdam.
- 4 Bij het schoolonderzoek hanteren we voor 50 procent de zogenaamde filmmethode. Dat wil zeggen dat 50 procent van het schoolonderzoekcijfer ontstaat door alle behaalde cijfers uit het examenjaar op te tellen en te delen. Die cijfers zijn voor de helft op mondelinge en voor de andere helft op schriftelijke opdrachten gebaseerd.
- 5 Het cijfer voor het examenopstel bepaalt 25 procent van het eindcijfer en telt dus al zwaar genoeg mee. Bovendien vind ik het niet juist in een oefenfase een selectiebeoordeling toe te passen.
- 6 Een school kan ook besluiten mee te doen aan het project Gericht Schrijven (SLO) in plaats van het opstel. De grote hoeveelheid lesuren die het project vergt en enkele inhoudelijke bezwaren zoals het eenzijdig informatieve karakter van het project waren doorslaggevend bij de afwijzing.
- 7 De stencils bevatten verder twee voorbeelden van opstellen met daarop volgende kritiek van het vorige schooljaar en een aantal zinnen die ik selecteerde uit opstellen van de vorige examenklas. Het is de bedoeling dat die zinnen beter geformuleerd worden door de leerlingen.
- 8 Mijn schema deel ik pas uit als leerlingen hun eigen schema's opgesteld hebben. Ik wil hun confronteren met mijn werkwijze en die niet vóórschrijven.
- 9 Bij het havo-eindexamen Nederlands kunnen de leerlingen kiezen uit een opdracht gegeven onder A of uit een van de 10 onderwerpen genoemd onder B. Ter illustratie het examen van 1981.

HAVO I

EXAMEN TOEGEKOMEN VOORTGEZET ONDERWIJS IN 1981

Vrijdag 1 mei, 9.00 - 12.00 uur

NEDERLANDS B (STELOPDRACHT)

Werk de opdracht uit gegeven onder A, of maak een opstel over een van de 10 onderwerpen, genoemd onder B. Bedenk zelf een TITEL als er bij de opgave geen genoemd is.

A. KINDEREN, JA OF NEE?

Tot voor kort ging vrijwel iedereen ervan uit dat een huwelijk in principe zou moeten leiden tot ouderschap. De laatste jaren is het aantal echtparen dat besluit geen kinderen te „nemen“, echter sterk gestegen. De vraag: kinderen ja of nee, is voor velen actueler geworden en het antwoord minder vanzelfsprekend. Daarnaast bestaat ook de opvatting dat er principiële uitgangspunten zijn, op grond waarvan het antwoord op deze vraag vaststaat.

Schrijf een betoog waarin je ingaat op de in de titel genoemde vraag.

Betrek er een aantal van de aspecten in die in de citaten aan de orde worden gesteld.

- 1 Sprekt het feitelijk niet vanzelf dat een vader en een moeder zich voor hun daad van verwekken allereerst hebben te verantwoorden tegenover het kind. Dat kind mag hun later toch vragen waarom zij hem in het leven hebben geroepen. Als die ouders dan eerlijkheidszake zouden moeten antwoorden dat zij dat hebben gedaan terwille van hun eigenbelang of ter wille van het bevredigen van een eigen behoefte, zou dat kind zich met recht maskend mogen voelen.

Dr. P. J. Roscam Abbing.
Hoe groot ons gezin? Nijkerk, 1973

- 2 Het ouderschap is géén „aangeboren roeping“. Eerder is het een „opgelegde levensvulling“. „Opgelegd“ omdat netjes systematisch gedoctrineerd worden om het ouderschap te ambiëren en omdat bovendien andere levensvullingen min of meer buiten hun bereik worden gehouden.

Marie-Louise den Bandt en
Ruut Veenhoven.
Hoe worden moeders gemaakt?
in: *Vrijwillige kinderloosheid*,
Rotterdam, 1979

- 3 In de sociologische literatuur wordt melding gemaakt van de grote vrijheidsdrang van vrijwillig kinderlozen. Deze mensen blijken het erg belangrijk te vinden, het leven „open“ te houden: om een interessante baan te kunnen aannemen als die gelegenheid zich voordoet, om reizen te kunnen maken, om zich in politieke activiteiten te kunnen storten als ze dat willen, enz. Deze levensstijl is praktisch niet goed verenigbaar met het hebben van kinderen. Met kinderen leg je je nu eenmaal voor minstens vijftien jaar vast.

Elis Roelofs, *Waarom geen kinderen?*
in: *Vrijwillige kinderloosheid*,
Rotterdam, 1979

- 4 Soms is het puur egoïsme, dat partners van gezinsvorming afhoudt. Geen kinderen betekent: wel dat huis, wel die vakantie. Partners kunnen kinderen als een rem op hun carrière beschouwen, een hindernis voor hun ambities.

Hans Bouma,
Hoe blijf je er mens bij?
Notities over huwelijk en gezin,
Kampen, 1978

- 5 In een aantal interviews met vrijwillig kinderlozen kreeg ik veel te horen over de bange toekomst van Europa, de toenemende agressieve houding van de Derde Wereld, de dreiging van het gebruik van nucleaire wapens en de slechter wordende verhoudingen van politieke onderling. Ook de toekomst van Nederland zag men vaak somber in: in dat verband werd onder meer verwezen naar de toenemende werkloosheid en de overbevolking.

Elis Roelofs, *Waarom geen kinderen?*
in: *Vrijwillige kinderloosheid*,
Rotterdam, 1979

- 6 Partners kunnen kinderen wensen, omdat ze hun mogelijkheden aan tederheid en liefde niet enkel voor zichzelf willen reserveren. Of omdat ze geloven een geluk rijk te zijn, dat veel te groot voor hen is - een geluk dat gedeeld moet worden. Of omdat ze niet alleen met z'n tweeën, maar ook met hun kinderen een bijdrage willen leveren aan de cultuur en de geschiedenis. Of omdat ze God ook voor de toekomst willen verzekeren van mensen die geloven, hopen en liefhebben.

Hans Bouma,
Hoe blijf je er mens bij?
Notities over huwelijk en gezin,
Kampen, 1978

B. 1. GEF IN DE GROND

Struivogelpolitiek is niet langer mogelijk. Wie nu zijn kop in het zand steekt, weet dat hij het risico loopt bedwelmd te raken door het en het gedumpte chemische afvalstoffen. Schrijf een opstel waarin je naast een beschrijving van de nu ontstane situatie ook je mening geeft over de gifstortingen en over de maatregelen die daarvragen genomen (moeten) worden.

2. GRAFFITI: KUNST OF VERVUILING?

Het schrijven en tekenen op muren is letterlijk zo oud als de weg naar Rome. Toch wekken de met spuitbus of vultift aangebrachte namen, teksten en symbolen bij velen wevel. Anderen zien in deze uitingen van merendeels jongeren een nieuwe kunstvorm. Je kunt graffiti ook zien als niet-commerciële tegenhangers van de reclamelijsten, lichtreclames en andere in het oog springende middelen waarmee bedrijven het straatbeeld domineren.

Schrijf een betoog waarin je je mening geeft over het verschijnsel Graffiti.

3. „IK HEB OOK EEN BAKKIE“

Schrijf onder deze of onder een zelf gekozen titel een opstel waarin je de 27MC-rage bespreekt.

4. „JE MAG HET RUILEN ...“

Iemand een cadeau geven kan betekenen: zorgvuldig datgene uitkiezen waarvan je weet dat je de ander er blij mee maakt.

Maar in veel gevallen is het geven van een cadeau een afgedeten gewoonte geworden.

Schrijf een beschouwend opstel waarin je jouw goede of slechte ervaringen met het geven en krijgen van cadeaus beschrijft. Geef daarin ook je mening over de manier waarop men in jouw omgeving cadeaus geeft.

of:

Schrijf een verhaal waarin het geven of het krijgen van een cadeau centraal staat. Laat daarin de hierboven geschetste problematiek naar voren komen.

5. WOONRECHT VOOR MINDERJARIGEN?

Steeds meer minderjarigen eisen het recht op, zich zelfstandig – los van het ouderlijk huis – te vestigen. Daardoor is de vraag naar woonruimte aanzienlijk toegenomen en de woningnood nog rijpender geworden. Voor een deel nemen jongeren daarbij het recht in eigen hand en kraken ze woonruimte die langdurig leegstaat.

Veel volwassenen hebben er moeite mee, dat begrip voor op te brengen. Toen zij zo jong waren, moesten ze ook lang op geschikte woonruimte wachten en velen van hen wonen ook nu nog verre van ideaal. Ze zien krakende jongeren als voordringers, óók wanneer ze het met de politieke ideën van de kraakbeweging geheel of gedeeltelijk eens kunnen zijn. Schrijf een beschouwend opstel waarin je aan dit aspect van het kraken speciale aandacht besteedt.

of:

Schrijf een verhaal waarin het bovengenoemde meningsverschil een belangrijke rol speelt.

6. GELOVEN, DAT DOE JE IN DE KERK ... (?)

Een punt van twijfel voor gelovigen is soms de vraag wat nu het belangrijkste moment in hun geloofsbeleving is: de wekelijkse kerkgang of juist het „werk in de wereld“, de omgang met de medemensen.

Schrijf een opstel waarin je vanuit jouw geloofsbeleving vertelt waar het accent volgens jou zou moeten liggen.

7. DE AANTREKKINGSKRACHT VAN HET ONBEKENDE

Misachen ken je het wel, dat gevoel: een nieuwe verliefdheid, een andere woonplaats, verre reizen naar verre landen. Het bestaat zolang je nog niet hebt bereikt waar je zo vurig naar verlangt.

Schrijf een opstel waarin de aantrekkingskracht van het onbekende of van iets onbekends centraal staat.

8. HET IS NOG VOOR EEN GOED DOEL BOVENDIEN

In een interview in het weekblad Hervormd Nederland vroeg Hans Bergman zich af of de zorg voor gehandicapten niet de plicht van de samenleving is. Die zorg mag toch niet overgelaten worden aan liefdadigheid, met alle valse sentimenten die daar nu eenmaal bij schijnen te horen?

Hans Bergman is één van de gehandicapten die vorig jaar in Arnhem protesteerden tegen Telebingo.

We hebben weer een heel seizoen Telebingo kunnen zien. Protesten tegen zo'n vast liefdadigheidsprogramma hebben niet veel geholpen. Veel mensen zeggen: als dat geld er toch moet komen, waarom dan niet door middel van een leuk spelletje met mooie prijzen?

Schrijf een opstel waarin duidelijk naar voren komt hoe jij over deze vorm van liefdadigheid denkt en waarin je probeert om een aantal argumenten van je tegenstanders te weerleggen.

9. WATERSPORT

Surfplanken, waterski's, zeilboten, motorkruisers, speedboats: het lijkt wel of na de melk ook de watersport „moet“.

Schrijf een opstel waarin je de enorme groei van de watersport en het watertoerisme beschrijft en waarin je je mening geeft over de maatregelen die nodig zijn om de Nederlandse wateren bevaarbaar te houden.

10. EEN SLACHTOFFER VAN DE PEDAGOGIE

„Ik kan wel huiveren
als ik denk aan alle goeie bedoelingen
mij zo seijdelmatig aangedaan“

Gust Gids

10 Ik neem hier slechts één opstel als voorbeeld op.

11 De recensies zijn dikwijls langer dan de eigenlijke opstellen, zie het gegeven voorbeeld in de paragraaf 'Hoe leerlingen opstellen leren schrijven'. Ook uit de voorbeelden die ik geef in de paragraaf 'Ervaringen met deze lessenserie' blijkt mijns inziens duidelijk dat reflectie op eigen stelopdrachten verbetering in de hand werkt.